

نگارش - دکتر بیانی (خانبایا)

دئیس دانشکده ادبیات تبریز و استاد دانشگاه تهران

از اسناد مضمون در آرشیو ملی لندن

دو سند تاریخی

شارل اول انگلیس = شاه صفوی

پادشاهان صفویه بخصوص برگزیدگان آنها مانند شاه عباس کبیر بعلل سیاسی و اقتصادی بادولتهای اروپائی مانند ونیز و بریتانیا و اسپانیا و بعدها هلنند و انگلیس و فرانسه که دامنه نفوذ خود را تا هندوستان و حتی خاور دور بسط داده بودند در ارتباط دوستانه و سیاسی و اقتصادی داخل شدند.

حسن سیاست داخلی و اقداماتیکه بسیاری از پادشاهان صفویه بخصوص شاه عباس کبیر در سعادت و امنیت و آبادی کشور و ملت ایران نشان داده بودند یش از پیش ملتهای اروپائی را بسوی ایران وارد تباط با آن جلب نموده و بدینوسیله توانستند بازرگانی و اقتصاد کشور را بمنتهای ترقی برسانند.

در همین زمان بود که اروپائیها در کرانه‌های هندوستان تشکیل مرکز بازرگانی داده و نظر را بسوی دریاها و کشورهای اطراف آن که بمنزله تکیه گاه است معطوف داشتند. آبادی و توانایی کشور و دولت ایران توجه

خارجیان را روز بروز بیشتر نموده برای جلب دوستی و نزدیکی بدولت صفویه بایکدیگر در رقابت شدید افتادند در این تاریخ دربار اصفهان مرکز ازدحام فرستاده‌ها و سفیران در بارهای مختلف اروپائی و آسیائی و نماینده‌گان مذهبی و بازار گانی از هر ملتی شده در جلب نظر شاه بایکدیگر سبقت می‌جستند - در حقیقت میتوان گفت که اصفهان پایتخت ایران محور سیاست شده چرخ آن در دست پادشاهان صفویه در حرکت بود. آنها هم در پذیرائی یگانگان منتهای سعی و کوشش را مبذول داشته و در نگاهداشت احترام و تهیه وسایل آسایش آنها دریغ نمیکردند.

یکی از ملتهای که بیشتر جلب نظر پادشاهان و زمامداران صفویه بخصوص شاه عباس را کرد انگلیسها بودند که از زمان پادشاهی ملکه الیزابت یعنی نیمه دوم قرن شانزدهم در فعالیت اقتصادی و سیاسی افتاده روز بروز بردامنه آن وسعت میدادند.

انگلیسها چون بفکر سلطنت خود را در برابر رقبای بزرگ و خطرناک و نیرومندی مانند اسپانیا و هلندیها که در تمام اقیانوسها و کرانه‌های آنها دست داشتند دیدند و چون هنوز نیروی دریائی خود را کامل و تقویت نکرده بودند بفکر افتادند از راهی دیگر که ملل مزبور هنوز بدان راه نیافته بودند ارتباط خود را با کشورهای خاور زمین برقرار نمایند. این راه شمال اروپا و سیه و دریاهای آن بود. از همین راه بود که سفرای ملکه الیزابت مانند آنونی جنکنیسون «و آرتور ادوارد» بایران آمدند بخدمت پادشاهان صفویه رسیدند و با آنها ابواب دوستی را افتتاح کرده امتیازات چندی برای بازار گانی خویش گرفتند.

دولت انگلیس که بواسطه درهم شکستن نیروی دریائی دولتهای متعدد اسپانیا و بریتانیا و تفوق در اقیانوسها نقش خود را که مبنی بر پیدا کردن راهی از طرف شمال آسیا بود تغییر داده بود از جانب اقیانوسها با آسیا و هندوستان

راه یافت و بتدریج جانشین قدرت اسپانیائیها پر تقایلها گردید. عملی شدن این نقشه مدت چندین سال یعنی تازمان سلطنت شاه عباس بزرگ (اوایل قرن ۱۷) بطول انجامید که در این زمان روابط جدی‌تر و قطعی‌تر میان دو کشور ایجاد می‌شود.

ورود هیئتی انگلیسی بریاست برادران شرلی «آتنونی و برت»، واحتیاج میرم شاه عباس بداشتن متحده برای پیرون کردن پر تقایلها و اسپانیائیها و عثمانیها که از مدتها پیش بر خلیج فارس و قسمتی از خاک ایران مسلط شده و استفاده‌های سرشار از ایران می‌بردند. زمامداران ایران را بیشتر بجلب دوستی انگلیسها وادار کرد. نزدیکی برادران شرلی بخصوص رو برت بشاه و مامور ریتهای رسمی و مهمنی که از طرف پادشاه ایران به آنها محول شد و نیز بالاخره کمک نیروی دریائی شرکت هند انگلیس برای طرد پر تقایلها و اسپانیائیها از آنها و کرانه‌های خلیج فارس و آمد و رفت نمایندگان و سفیران دولتین ایران و انگلیس در دربارهای یکدیگر و نیز امضای قراردادها و معاهدات تجاری و دوستی خود بزرگترین شاهد دوستی و ارتباط این دو ملت بوده است.

پیری و سالخوردگی و انزواج شاه عباس بزرگ بخصوص تشبتات و دسته بندیهای هلندیها که آنها نیز در بازارگانی ایران منافع زیاد داشتند تامدتی وسیله شد که ارتباط دولتین قوس نزولیرا پیماید.

ضعف سیاست داخلی هلندیها و گرفتارهای آنها در اروپا بر سوء سیاست کارکنان و مامورین هلندی در قلمرو نفوذ خود افزوده و بخصوص برتری نیروی دریائی انگلیس بر هلندیها امور را بنفع انگلیسها بتدریج بر می‌گردانید. اوضاع داخلی ایران و مساعدت دربار و شاه در زمان شاه صفی جانشین شاه عباس بزرگ برشدت فعالیت انگلیسها در این سرزمین کمک مؤثری کرده نگذاشت کاملاً از این سو نامید شوند. سوء تفاهم‌هایی

را هم که در دربار ایران بواسطه تحریک ذینفعان فراهم آمده بود بتدریج با فرستادن سفرا و نامه‌های دوستانه از طرف پادشاه و شرکت هند انگلیس از میان برده نگذاشتند رشته ارتباطیین دولتین از هم گسیخته گردد
مراسله ذیل اشارل اول انگلیس بشاه صفوی پادشاه ایران است که ترجمه آن عیناً نقل می‌شود (۱)

« با علیحضرت و پادشاه مقتدر سلطان بزرگ شاه صفوی . امپراتور ایران و ماد و پارت و ارمنستان و سرزمینهای مشهور لار و هرمز و دیگر سرزمینهای بزرگ و پر جمیعت .

« شارل بخواست خدای قادر و توانا . پادشاه بریتانیای کبیر و فرانس و ایرلند . مدافع دین مسیح پادشاه بزرگ و سلطان مقتدر اعلیحضرت شاه صفوی سلام فرستاده سلامت و سعادت و قدرت و قوت و کامیابیرا برای شمشیر و افتخار و فتوحات وی آرزومند است . زمانیکه با خورستنی و خوشحالی خاطرة توائی و فتوحات در خشان پدر بزرگوارتان شاه عباس را بیاد می‌آوریم و زمانیکه مانند استشمام عطر جانفرائی یادگارهای دوستی بین نیاکان خود را بخاطر می‌آوریم از گفتن تبریک برای جلوس مسعود آن اعلیحضرت و ظلمکشان بسر زمینی که از مدتها پیش در تحت اختیار نیاکان مقتدرتان بوده و وارث بالاستحقاق آن هستید و نیز از میان شرح تمایلات خود مبنی بر ادامه روابط دوستی و ارسال مراسلات که از جانب ما پیوسته ملاحظ و مراعات شده است نمیتوانیم خودداری نمائیم و نیز نمیتوانیم این نکته را فراموش کرده و قدر آنرا ندانیم که پشتیبانی و عدالت شما پیوسته شامل حال اتباع و بازركشان ما که در کشور وسیع شما بکار و کسب پرداخته و سکونت اختیار کرده‌اند

(۱) آرشیو ملی لندن . پ ، ر ، او . د . ل ، پرسیا اند پرنسس . ج ، ۴۰ .
نمره ۱۸۸

بوده و هست. بدینقرار افتخار اینکار مانند آفتاب بر روی چمنزارهای خوش آب و هوای شما پرتو افکننده مایه شادمانی و خورسندي دوستان و خرابي و خشم آن کسانیکه بدیده حسرت و حسد بدان مینگرند شده است. در میان سایر مزایا و محسن مقام پادشاهی شما شهرت و آوازه فتوحات و قدرت وزورمندی اسلحه شما می باشد که ماتند برقی در سراسر امپراطوری ما جهیده و قلب تمام رعایای مارا که با تحسین و تمجید تلقی کردہ‌اند شعله‌ور ساخته است. بهمین جهت حامل این نامه پسر عمومی ما ویلیام کونت دودنبای که از خدمتگزاران صدیق است واسطه این احساسات شده و مایل است که شاهدیر این مدعای بوده و قلب خود را که مملو از بزرگی و عظمت آن مقام اعلى میباشد در پیشگاه آن شاهزاده عرضه دارد.

و چون در روی همین اصل ویلیام این مسافت دور و دراز و طولانی را کرده است و ماهم با وجود اینکه برای خدمت‌ما بسیار مفید بوده ازاو گذشته و بدین مسافت رضایت داده ایم. این شخص یکی از شاهزادگان کشور ما میباشد. در شمشیر زنی وقت مشهور و در مشورتها و مجالس سلطنتی و فدار میباشد. در دربار و در جنگها وجودش بسیار لازم و موثر بود. در جنگهای پیروز مندانه دریانی (۱) سمت فرماندهی و دریاسالاری را داشته است بنابر این مایلیم که ویرا بخوبی و گرمی پذیرائی کرده و آنطوریکه شایسته آن مقام اعلى میباشد باوی بنابر بلندی مقامش رفتار نماید. و هر زمانیکه مایل باشد بوی اجازه دهید که نزد ما مراجعت کرده مژده سلامت و سعادت اعلیحضرت شمارا که یش از طلا و ادویه هندوستان برای ماذیقيمت است بیاورد.

تحریر شده در کاخ سلطنتی وست‌مینستر در سال ششم از سلطنت ما و اطاعت از دین و قوانین حقه مقدس مسیح پسر خدا و تنها ناجی بشر مارس ۱۶۳۰،^۱ شاه صفی پادشاه ایران در جواب پادشاه انگلیس نامه ذیل را ارسال داشت

(۱) مقصود جنگهای دریانی با هلند بہاست.

هو الله صاحب حاشه و تعالیٰ

شاه صفی

الله تعالیٰ باری الہی

نظامالسلطنه والشوکه والایالة والخشمه والعظمه والعز الامتنان چارلیس
پادشاه انگلیس مکتوب مرغوب صداقت اسلوب حضرت والامنزات سلطنت
وایالت پناه شوکت وعظمت وجلايات دستگاه حشمت وابهت انتباہ پادشاه عاليجاه
آفتاب کلاه اعظم سلاطین شجاعت آئین فرنگیه اکرم والیان عاليشان
صاحب تمکین مسيحیه شایسته سریر دولت و سوری رفت بخش بارگاه عدالت
ودادگستری زبدہ والیان عزت و نوامیں جعل اللہ عواقبہ خیرا کہ درینولا؛ مرقوم
قلم مخالفت رقم گردانیده باینجانب ارسال داشته بودند در بهترین زمانی
وارد گشته مضامین صدافت آئیش که مبنی از کمال موافقت و دوستی و نهایت
محبت و یکدلی بود برضمیر منیر اشرف پرتو ظہور انداخته موجب ازدواج
مواد مودت و اتحاد و افزونی مراتب خلت و وداد گردید و همواره توجه خاطر
مهر تأییر با آن متعلق و معروفست که بمراتب زیاده از زمان سابق در میانه
طریقه محبت و دوستی همراهی مسلوک بوده باشد سفارشی که در باب
عزتیاب زبدہ اعیان کیس کپیتان ولیم کیس (کونت کاپیتان ولیم) نموده
بودند به شفقت شاهانه همواره شامل حال او بوده و هست مقرر فرموده ایم که هر گونه کاری
و مهی که در اینصوب داشته باشد و بو کلاعديو ان اعلى اظهار نماید بلا تأخیر حسب المدعى
سرانجام نمایند و در مراعات جانب منسوبان آن سلطنت و شوکت قباب خصوصاً
کپیتان ولیم مذکور و رفقاً و مردم ایشان که بدین دیار آمد و رفت می نمایند
بهیج وجه من الوجه تقصیری نمیشود وظیفه خلت و دوستی آنست که از آنجانب
نیز بیوسته این شیوه ستوده مسلوک بوده و ویاض الفت و آشنائی را با ارسال رسائل و
رسایل تازگی بخشنده هر گونه کاری و مهی در اینصوب داشته باشند یعنی
از روی موافقت و اتحاد انها و اعلام نمایند که توجہ و اتفاق دوستانه و اعطافی

خسروانه بحصول آن موصول گردد. ثانیاً انها رأى صداقت اقتضامیه گرداند که درسرکار خاصه شریفه از ارباب صناعت و استادکاران ماهر در هرفن جمعی هستند و در این اوقات چند نفر استاد صاحب وقوف که یکنفر میناکار و یکنفر وقت وساعت‌ساز و یکنفر الماس‌تراش و یکنفر زرگر اعلمی و یکنفر تفنگ‌ساز و یکنفر نقاش بالادرست و یکنفر توپچی آتشباز بوده باشد درسرکار خاصه شریفه ضرور شده و در ولایات ایشان هستند طریقه محبت و یگانگی آنکه بو کلاه عالی امر نمایند که استادان مذکوررا باشا گردان ومصالح افزار و وانکاز مصحوب کسان معتمد خود ارسال گردانند که درسرکار خاصه شریفه همایون بخدمات مذکوره قیام نمایند و در وقت شروع کار بجهت عمله و افزار وانکاز که موقوف عليه کار ایشان است حالت منتظر بوده باشد که هر آینه موجب ازدیاد مواد دوستی خواهد بود چون عرض تشیید مبانی محبت و وداد و تمییز قواعد موافق و اتحاد بود زیاده اطهاب نرفت ایام دولت و کامگاری بروفق رضای حضرت عز اسمه مقرون بوده عاقبت احوال خیر مآل بتوفیقات نامتناهی بخیر و خوبی باد ۱۰

روابط میان دو ملت ایران و انگلیس باینجا ختم نشد و چنانکه پادشاهان و زمامداران آنها مایل بودند و آرزو داشتند قرنها بعد نیز ادامه یافت.